МЕҲНАТ МИГРАЦИЯСИНИНГ МАМЛАКАТ ИЖТИМОИЙ ИҚТИСОДИЙ ТАРАҚҚИЁТИДАГИ АҲАМИЯТИ

Сайдиев Суярбек Амруллаевич
Жиззах вилояти юридик техникуми директорининг биринчи ўринбосари

Аннотация: Ушбу мақолада меҳнат миграцияси бугунги куннинг мураккаб глобал ҳодисасига айланиб бораётганлиги, меҳнат миграцияси жараёнларини бошқариш тизимининг самарадорлигини ошириш, чет элда меҳнат фаолиятини амалга ошириш истагида бўлган фуқароларга қулай шарт-шароитларни яратиш, шу жумладан уларнинг бандлигини таъминлаш масалалари таҳлил қилинган.

Калит сўзлар: демографик муаммо, глобаллашув, миграция, мигрант, интенсив, реинтеграция, миграция жараёнлари, миграциянинг уюшган шакллари, меҳнат миграцияси тушунчаси, қонуний миграция, ёшлар миграцияси, асосий меҳнат ресурси

XXIаср жаҳон иқтисодиётининг интеграциялашуви ва либераллашуви жараёнида меҳнат миграциясининг мамлакат ижтимоий-иқтисодий тараққиётдаги аҳамияти ва кенг жамоатчиликнинг унга бераётган эътибори йилдан-йилга ортиб бормоқда. Айниқса, меҳнат ресурсларига бой ва халқаро меҳнат миграциясининг асосий иштирокчиларидан бирига айланган Ўзбекистон учун меҳнат миграцияси муаммолари муҳим аҳамият касб этади.

Меҳнат ресурсларини шакллантиришда миграция муҳим аҳамияга эга бўлиб, бу меҳнат ресурсларини ҳудудлар ва тармоқлар ўртасида қайта тақсимлашга олиб келади. Бироқ, миграция ҳажми, унинг йўналишлари ҳар доим ҳам мамлакат иқтисодиётининг эҳтиёжларига мос келмайди. Миграциянинг ижобий томони шундаки, у меҳнат қобилиятлари, тажриба алмашинувини осонлаштиради, кадрларнинг янгиланишига олиб келади, шахсиятнинг ривожланишига ёрдам беради ва меҳнат ресурсларини минтақалар ва секторлар бўйича янада оқилона тақсимлашга ва улардан янада самарали фойдаланишга ёрдам беради.

Миграциянинг меҳнат ресурсларига таъсири, шунингдек, мигрантларнингинтенсивлиги ва тузилиши (уларнинг касбий малакаси ва маълумот даражаси, ёши, жинси) билан ҳам белгиланади. Кирувчи оқим чиқувчи оқимдан ошиб кетган ҳудудларда ресурслар таркибидаги ёш гуруҳларнинг улуши кўпаймоқда, шу жумладан бандлик даражаси юқори бўлганлар ва аксинча, чиқувчи оқим кўп бўлган жойларда ушбу нисбат камаяди. Демографик муаммони ва меҳнат бозори билан чамбарчас боғлиқ муаммолар минтақаларда, умуман мамлакатда мигрантларни Россия жамиятига қўшишга қаратилган миграция сиёсатини амалга оширишда ҳал қилиниши мумкин. Бунинг учун аҳоли пункти ҳудудида кўчиш, жойлашиш ва мослашув жараёнини ташкил қилишнинг самарали механизмларини яратиш керак. Инсон ресурсларининг минтақалар ва мамлакатларнинг ижтимоий-иқтисодий ривожланиши асосий манбаига айланиши миграция муаммоларини ўрганиш аҳамиятини кучайтиради[1].

Ўзбекистонда меҳнат ресурсларининг ҳаракатланишини, аҳолини ҳудудий жиҳатдан ҳаракатчанлиги тенденцияларига мос келувчи ва иқтисодиётни таркибий жиҳатдан ўзгартириш шароитларига мутаносиб йўналишларининг самарали амалга ошириш борасида кенг кўламли ислоҳотлар амалга оширилмоқда. Меҳнат миграцияси жараёнларини бошқариш тизимининг самарадорлигини ошириш, чет элда меҳнат фаолиятини амалга ошириш истагида бўлган фуқароларга қулай шарт-шароитларни яратиш, меҳнат миграциясидан қайтиб келган шахсларни реинтеграция қилиш, шу жумладан уларнинг бандлигини таъминлаш, касбий малакасини ошириш ва тадбиркорлик ташаббусларини рағбатлантириш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2024 йил 4 апрелдаги "Меҳнат миграцияси жараёнларини такомиллаштириш ҳамда хорижда вақтинча меҳнат фаолиятини амалга ошираётган шахсларни қўллаб-қувватлашга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида" ги ПФ-59-сон Фармони бўйича устувор вазифалар белгиланган[2]. Ушбу вазифаларнинг самарали ҳал этилиши аҳолини иш билан самарали бандлигини таъминлашда давлатнинг миграцион сиёсатини халқаро тажриба ва миллий хусусиятлар асосида такомиллаштиришни тақазо этади.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 20 августдаги ПФ-5785-сон "Хорижда вақтинчалик меҳнат фаолиятини амалга ошираётган Ўзбекистон Республикаси фуқаролари ва уларнинг оила аъзоларини ҳимоя қилиш кафолатларини янада кучайтириш чоралари тўғрисида"ги Фармони, 2018 йил 5 июлдаги ПҚ-3839-сон "Ўзбекистон Республикасининг ташқи меҳнат миграция тизимини янада такомиллаштириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида"ги қарори, Вазирлар Маҳкамасининг 2018 йил 12 сентябрдаги 725-сон "Ўзбекистон Республикаси фуқароларини хорижда уюшган ҳолда ишга жойлаштириш тизимини янада такомиллаштириш ва тубдан қайта кўриб чиқиш чора-тадбирлари тўғрисида"ги Қарори, 2020 йилнинг август ойида қабул қилинган "Камбағал ва ишсиз фуқароларни тадбирколрликка жалб қилиш, уларнинг меҳнат фаоллигини ошириш ва касб-ҳунарга ўқитишга қаратилган ҳамда аҳоли бандлигини таъминлашга оид қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида"ги Президент Қарори ҳамда бошқа меъёрий ҳужжатларда Ўзбекистонда меҳнат миграцияси билан боғлиқ муаммоларни самарали ечиш механизмларини яратиш ва жорий қилиш назарда тутилган[3].

Ишсизлик даражасининг юқорилиги жамиятнинг иқтисодий ривожланиши турли даврларидаги беқарорликнинг намоён бўлиши ҳисобланади. Бундай шароитда, иш билан бандлик бўйича давлат сиёсатининг мақсади ишсиз фуқароларнинг малакасини ошириш, касбий тайёргарлиги ва қайта тайёрлаш учун шарт-шароитлар яратиш орқали тўлиқ, самарали ва эркин танланган иш билан таъминлаш, шунингдек, оммавий сурункали ишсизликни олдини олиш, аҳоли бандликка кўмаклашиш маркази фаолиятини

[1] Абдурахмонова Г.Қ. Инсон ресурсларини бошқариш. Дарслик,-Т.: Фан, Тошкент 2021
[2] https://lex.uz/uz/docs/6868721
[3] Мухаммедов М.М. Арабов Н.У. Ташқи меҳнат миграцияси: муаммолар ва ечимлар //Journal of marketing, business and management (jmbm). Volume 1, issue 4 (June) ISSN: 2181-3000.Б-43-63

самарадорлигини ошириш, шунингдек, меҳнат бозорида фуқароларнинг ижтимоий ҳимоясини таъминлашга қаратилган бошқа чора-тадбирлардан иборат.

Республиканинг демографик дивидентидан самарали фойдаланиш давлатимизнинг долзарб вазифаларидан бири бўлиб қолмоқда. Ўзбекистонда ҳар йили умумий ўрта ва ўрта махсус, касб-ҳунар таълими муассасаларини **650** мингга яқин ёшлар битиради, уларнинг **160-165 минг** нафари олий ўқув юртларининг бакалавриат дастурига қабул қилинади. Ўзбекистон иқтисодиётида йилига ўртача **300** мингдан ортиқ янги иш ўринлари яратилмоқда, натижада **200 мингга** яқин ёшлар мустақил равишда, жумладан, хориждан иш қидира бошлайди.

2022 йил 1 апрель ҳолатига кўра, мамлакат ташқарисидаги Ўзбекистон меҳнат муҳожирлари сони 2,4 млн. улардан 76 фоизини эркаклар ва 24 фоизини аёллар ташкил этади. Ўзбекистондан асосан паст малакали ишчилар ва ўрта махсус маълумотга эга бўлганлар чиқиб кетадилар. Бугунги кунда муҳожирларнинг аксарияти 51,6 фоизи қурилиш, 12,3 фоизи қишлоқ хўжалиги, 9,2 фоизи саноат, 8,5 фоизи савдо ва бошқалар каби соҳаларда ишлаб келмоқда.

Биргина 2023 йилнинг январ-март ойларида хорижга ишлаш учун кетган ватандошлар сони 486,1 минг кишини, муҳожирларнинг жўнаш географияси асосан Россия (70,2 фоиз), Қозоғистон (13,4 фоиз), Қирғизистон (8,7 фоиз), Туркия (3,8 фоиз), Афғонистон (1,1 фоиз), Корея (0,6 фоиз), БАА (0,4 фоиз) ва бошқаларни ташкил этди[1].

Мамлакатда 2021 йилдан бери қонуний мигрантлар ўз-ўзини иш билан банд бўлганлар билан тенглаштирилди ва чет элга ишлашга кетадиганлар учун мажбурий касбий тайёргарлик тартиби жорий этилди. Чет элда ишлаш талабгорларининг иш берувчининг талабларига мувофиқлигини максимал даражада ошириш учун мамлакатлар тилини ўқитиш марказлари очилди. Чет элда меҳнат фаолиятини амалга оширувчи фуқароларнинг ҳуқуқ ва манфаатларини қўллаб-қувватлаш ва ҳимоя қилиш жамғармаси ташкил этилди. Чет элда оғир молиявий аҳволда бўлган 10 мингга яқин фуқароларга бир марталик моддий ёрдам кўрсатилди. Чет элдан қайтган мигрантлар 2,2 миллион сўмлик субсидияга, якка тартибдаги тадбиркор сифатида рўйхатдан ўтган кундан бошлаб бино ва иншоотларни ижарага олишнинг дастлабки уч ойини тўлашга таяниши мумкин.

Бугунги кунда Ўзбекистондан меҳнат миграциясининг айрим йўналишлари давлат томонидан тартибга солинади ва бошқарилади, баъзилари эса хаотик характерга эга. Ўзбекистонлик меҳнат мигрантларининг аксарияти Россияга келади, халқаро миграция ташкилоти ҳисоб-китобларига кўра уларнинг сони 2 миллионга яқин. Шу билан бирга, сўнгги йилларда ушбу мамлакатга кўчиб ўтишнинг пасайиши, ушбу мамлакатдаги иқтисодий вазият билан боғлиқ асосий сабаблар мавжуд. Россиянинг иқтисодий муаммолари билан бир қаторда, асосан Ғарбий Европа ва АҚШнинг етакчи давлатлари томонидан иқтисодий санкцияларни қўллаш билан боғлиқ бўлиб, Россияда Федерал миграция хизмати томонидан мамлакатда меҳнат фаолияти учун патентни жорий этиш, шунингдек, рўйхатга олиш тартиб-қоидаларини мураккаблаштириш каби омилларни ажратиб кўрсатиш мумкин. Шуни таъкидлаш керакки, Россияда меҳнатни иқтисодиётга импорт қилиш тенденцияси сақланиб қолмоқда ва Россия меҳнат ресурсларини импорт қилишга бўлган эҳтиёжнинг сабаби мамлакат иқтисодиётида сақланиб қолган меҳнат талаб қиладиган тармоқлар бўлиб, саноатнинг ривожланиши инновацион технологияларни жорий этишнинг паст даражаси билан боғлиқ.

Мутахассисларнинг фикрича, меҳнат миграцияси туфайли иш ўринлари ва меҳнат тақчиллиги бор мамлакатга «интилиш» иқтисодий ривожланишнинг муҳим хусусияти ҳисобланади.

Юқорида келтирилган ҳолатлар муносабати билан меҳнат миграциясининг ўсиш тенденциясини сақлаб қолишга ёрдам берадиган омилларни ҳисобга олган ҳолда, Ўзбекистонда меҳнат миграциясини тартибга солиш, унинг ноқонуний таркибий қисмига

[1] https://strategy.uz/index.php?news=1813

ҳисса қўшадиган сабаблар ва шароитларни бартараф этиш, халқаро меҳнат миграцияси жараёнларини тартибга солувчи миграция сиёсатини шакллантириш тавсия этилади.

Адабиётлар рўйҳати:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг "Меҳнат миграцияси жараёнларини такомиллаштириш ҳамда хорижда вақтинча меҳнат фаолиятини амалга ошираётган шахсларни қўллаб-қувватлашга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида" ги ПФ-59-сон Фармони. 04.04.2024.

2. Бекмуродов М.Б. Ҳаракатлар стратегияси: жадал ижтимоий психологик тараққиёт ва янгиланиш модели. "ПСИХОЛОГИЯ" илмий журнали, №2, 2017.

3. Н.А.Имомова. Ўзбекистонда меҳнат миграциясининг ижтимоий трансформациялашуви жараёнларига таъсири. Монография.Тошкент. 2024.

4. Абдурахмонова Г.Қ. Инсон ресурсларини бошқариш. Дарслик,-Т.: Фан, Тошкент. 2021.

5. Мухаммедов М.М. Арабов Н.У. Ташқи меҳнат миграцияси: муаммолар ва ечимлар //Journal of marketing, business and management (jmbm). Volume 1, issue 4 (June) ISSN: 2181-3000.Б-43-63